

"Nübüvvetin tevhid-i İlâhî hakkındaki netâic-i âliyesinden ve düstur-u gâliyesinden..." Bu üçüncü misali detaylı olarak izah eder misiniz? Ayrıca paragrafta geçen iki ibarenin mânası ve kaynağı nedir? Akl-ı evvel tabiri ne demektir, bu bir dava mıdır?

"Nübüvvetin tevhid-i İlâhî hakkındaki netâic-i âliyesinden ve düstur-u gâliyesinden **الواحد لا يعظم إلا عن الواحد** yani **'Her birliği bulunan yalnız birden sudur edecektir; madem herşeyde ve bütün eşyada bir birlik var, demek birtek Zâtın icadıdır.'** diye olan tevhidkârâne düsturu nerede? Eski felsefenin bir düstur-u itikadiyesinden olan **الواحد لا يعظم إلا الواحد** **'Birden bir sudur eder'**; yani **'Bir zâttan bizzat bir tek sudur edebilir. Sair şeyler, vasıtalar vasıtasıyla ondan sudur eder.'** diye, Ganiyy-i ale'l-İtlak ve Kadîr-i Mutlakı âciz vesaite muhtaç göstererek, bütün esbaba ve vesaite, rububiyette bir nevi şirket verip, Hâlık-ı Zülcelâle **'akl-ı evvel'** namında bir mahlûku verip adeta sair mülkünü esbaba ve vesaite taksim ederek bir şirk-i azîme yol açan şirk-âlûd ve dalâlet-pîşe o felsefenin düsturu nerede? Hükemanın yüksek kısmı olan işrâkıyyun böyle halt etseler, maddiyyun, tabiiyyun gibi aşağı kısımları ne kadar halt edeceklerini kıyas edebilirsin."⁽¹⁾

Metinde iki ayrı ibare geçmektedir:

"Her birliği bulunan, yalnız birden sudûr edecektir."

"Birden bir sudûr eder."

"Her birliği bulunan, yalnız birden sudûr edecektir." cümlesi bütün peygamberlerin ortak davası olan tevhidin ifadesidir. Aynı mânâ bir başka risalede, **"Her şeyde bir birlik var, birlik ise biri gösterir."** şeklinde ifade edilir ve devamında **"Şu kâinatın lambası olan güneş birdir, öyle ise kâinatın sahibi de birdir."**⁽²⁾ diye başlayan bir sıra deliller kaydedilir.

Hepimizin bildiği en sade terkip olan suyu ele alalım. Hidrojen ve oksijen kimin ise onları bir araya getirerek suyu yaratan da odur. İki göz, iki kulak, bir ağzın birlikteliğinden bir sima ortaya çıkmıştır. Simada birlik vardır. O halde ondaki her

şeyi yapan o simanın yaratıcısıdır. Gözü yapan başka, kulağı yapan başka olamaz. Aynı şekilde güneş sistemi de bir şeydir. Merkür'ü yapan başka Venüs'ü yapan başka olamaz. Ve nihayet, bu kâinat bir tek saray, bir tek fabrika ve bir tek kitap gibidir. Ondaki bu birlik de biri gösterir.

Nübüvvet yolunda tevhid esastır. Allah'ın zatı birdir; vacib varlık ancak O'na mahsustur. Keza, sıfatları sonsuz ve mutlaktır. Bunda da şerik düşünülemez. Meselâ, O'nun kudreti sonsuzdur, sonsuz kudret ancak bir zatta bulunur. Aynı birlik bütün esmâ için de geçerlidir. Malik ismi şerik kabul etmez, bütün mülkün maliki O'dur. Hâdi ismi şerik kabul etmez, hidayet ancak ondandır. Şâfi ismi de öyledir. Şifa veren ancak O'dur. Ve hakeza....

Bir varlığın meydana gelmesi için gerekli sıfatlar ve isimler de birliği gösterir. Meselâ, bir meyvenin yaratılışını düşünelim; Allah, onu yaratmayı irade etmiştir; meyve yapmayı bilmektedir ve kudreti buna kâfidir. İşte, o meyvenin birliği bu sıfatların da birliğini gösterir. Yani irade eden başka, bilen başka, yaratan başka olamaz.

Örnekler artırılabilir.

"Birden bir sudûr eder." cümlesi, Üstadımızın ifadesiyle eski hükemanın, yani Aristonun öncülük ettiği meşaiyyunların görüşüdür. **"Birden yalnız bir sudur eder."** demekle Allah'ın sadece akl-ı evveli yarattığını söylerler. İkinci akli birinci aklın yarattığını, onuncu aklın da bu âlemi yarattığını ve halen idare ettiğini iddia ederler. Bunların hepsi onların vehimlerinin ve hayallerinin ürünüdür.

İnsanın aklına şu soru geliyor? Niçin dokuz değil, on bir değil de on akıl. Bunun hiçbir dayanağı olmadığı açıktır. Onlar sonsuz sıfatları bir tek zata vermek yerine her akla vermişler, böylece on tane sonsuz ilim, sonsuz kudret, sonsuz irade vehmetmişlerdir.

"Hükemanın yüksek kısmı olan işrakiiyyun" ifadesinde geçen **"yüksek"** kelimesi aşağı olanlara göredir. Yani, bu varlık âleminin bir yaratıcısı olduğunu kabul etmeyen **"maddiyyun, tabiiyyun gibi aşağı kısımlara"** göre, bir yaratıcı olduğunu kabul etmek bir mertebedir, bir yükseklik sayılır.

Bir başka sorunun cevabında da ifade ettiğimiz gibi, maddiyyunlar, maddenin ezeli olduğunu ve her şeyin **"maddenin farklı hallere girmesiyle"** meydana geldiğini savunarak yaratıcıyı inkâr ederler. Tabiiyyunlar da aynı fikri savunurlar, her şeyin bir yaratıcı olmaksızın tabii olarak, kendi kendine mevcut hali aldığını söylerler. Kâinatın tümüne tabiat diyerek her şeyin tabiatının bu bütünden geldiğini ve her şeyi bu bütünün yaptığı ve vehmederler...

Dipnotlar:

(1) bk. [Sözler, Otuzuncu Söz, Birinci Maksad.](#)

(2) *bk.* [Lem'alar, Otuzuncu Lem'a, Dördüncü Nükte.](#)